

Rädda livet på landet!

Kampanjmaterial för Naturskyddsföreningen. Ett led i Naturskyddsföreningens arbete för att förändra EU:s jordbrukspolitik. Krångliga sammanhang omvandlade till begripliga budskap, riktade till en miljöintresserad allmänhet. Idé, text och layout. Resulterade i en handledning för föreningens lokala kretsar, korsord, vepor, affischer och fjärilsvykort/folder.

Nedan: Affisch 70x100 cm och handledning.

Sandödle
Vill få både sol och sand. Flyttar gärna öppna hagar och ångar växer igen.

Fältgentiana
Minskar snabbt. Trängs bort av handkex och nässlor om inte markerna hålls öppna av betande mular.

Sånglärka
Minskar kraftigt i hela landet. Ligger sina ägg ute på åkrar men blir numera stödd av jordbruksmaskiner så ofta att många häckningar misslyckas.

Rädda livet på landet!

Bondens landskap vimlar av liv. Här lever hälften av alla svenska däggdjur och insekter och en fjärdedel av alla fåglar. Men deras hem är hotat. Det öppna landskapet med ångar, hagar och åkrar håller på att gå förlorat.

Dina val påverkar livet på landet. Köp svenskt, helst ekologiskt, och välj kött från betande djur som lamm och nöt. Och bli medlem i Svenska Naturskyddsföreningen. Vi arbetar för ett lönsamt lantbruk där människor, djur och växter kan trivas.

Svensk låglandsboskap
Landet har drabbats av ko-koncentration. Mjölkkorna minskar kraftigt i delar av Sverige men ökar i andra. När korna fanns överallt höll de landskapet öppet och landsbygden var mer levande.

Brunkulla
Starkt hotad orkidé som bara finns kvar i Jämtland. Saknar ångar och hagar att växa i.

Mustaschfaddermus
Lider av brist på mat och bostad eftersom insekter och gamla ihåliga träd blivit färre. Jagar inte gärna över dagens vidsträckt fält utan skyddande träd.

Blåkråka
Har redan försvunnit från Sverige. Det finns inte längre tillräckligt med gräshoppor och dyngbaggar i hagarna för att den ska trivas.

Klöverhumla
Suktar efter blomornas nektar men de blommande ogräsen på åkern dödas av kemiska bekämpningsmedel. Den har redan stuckit från södra Sverige.

Trumgräshoppa
Behöver en solig och torr grässluttning i hagen för att överleva. Är snart ett minne blott på grund av igenväxning.

Scharlakansvaxskivling
Poppar inte längre upp som svampar ur jorden. Vantrivs när betesmarkerna växer igen.

Månhornsbagge
En dyngbagge som hotas av brist på komocker. Att de mockor som finns, ofta innehåller avmaskningsmedel gör inte saken bättre.

Gullvivefjäril
Fanns bara kvar i ett fåtal trakter. Fjärilslarvorna vill ha sol och gullviva. Gullvivorna försvinner när betesmarkerna växer igen och då försvinner också gullvivefjärilarna.

Tofsvipa
En vanlig fågel som blir allt mer ovanlig. Gillar mask men maskarna ogillar att åkarna dikas ut och blir torrare. Och ingen mask - ingen tofsvipa.

Svartfläckig blåvinge
Fjärilslarvorna behöver myror för att överleva. När betesmarkerna växer igen försvinner myrorna och med dem denna sällsynta blåvinge.

Bonde
För en tyande tillvaro med dålig lön för ett ensamt och tungt jobb utan semester. Häckar numera hellre i tätorten.

Åkerranunkel
Smörblomma som tidigare följde med utsädet. Nu är fröna bortgallrade maskinellt och de blommor som finns kvar på åkern slås ut av kemiska bekämpningsmedel.

Svenska Naturskyddsföreningen

Rädda livet på landet!

Fakta och bakgrund

Svenska Naturskyddsföreningen

I bondens landskap

Det svenska odlingslandskapet består av den odlade åkern, de betade hagarna och de slått-rade ängarna samt gärdesgårdar, dikesrenar, åkerholmar, solitära lövträd, alléer, fornlämningar, hölador, gårdsmiljöer mm. Odlingslandskapet har alltså rika natur- och kulturvärden men är också bärare av vår historia, en källa till rekreation och en förutsättning för turism.

När djuren betar ute, går de antingen på åkern, där man har odlat gräs och klöver, eller på sk naturbetesmarker. En naturbetesmark utmärks av att den inte plöjs, gödglas eller besprutas med kemiska bekämpningsmedel och är vad man vanligen menar när man pratar om betesmarker eller hagar.

En äng sköts genom att den slås varje år på högsommaren och därefter ska markerna helst betas. Slåttern gör att många arter kan samsas på liten yta. Ängen har inte gödslats, kalkats, dränerats, såtts in med vallväxter eller röjts på sten. Under åren har ängarna successivt odlats upp eller övergått till betesmarker och idag finns bara rester kvar i odlingslandskapet. Vid 1900-talets början fanns troligen ungefär en miljon ha ängar. Idag har vi en spillra på 6000 ha som finns kvar tack vare intresse och engagemang från lantbrukare och föreningar.

Växter och djur på landet

Sveriges odlingslandskap, som utgör endast åtta procent av landets yta, har vår rikaste biologiska mångfald. Här trivs nära hälften av vårt lands alla växter och däggdjur samt alla kräl- och groddjur. En fjärdedel av de fåglar som häckar i Sverige har sina bon och föder upp sina ungar i det av bonden präglade landskapet. Ett exempel är sånglärkan som är beroende av stora öppna åkrar där den bygger sitt bo och söker efter föda.

Insekter är i särklass vår största djurgrupp och av de omkring 25 000 arter som finns i Sverige har nära hälften sin hemvist i odlingslandskapet. Dessutom är många moss-, lav- och svamparter knutna till miljöer i detta varierade landskap.

I marken finns också en stor mängd bakterier, svampar, encelliga djur och dagmaskar och allehanda insekter. På ett hektar gräsmark i Uppland fanns knappt 23 ton markdjur och markorganismer av olika slag.

Ängarna tillhör de mest artrika marker Sverige har. Slåttern gör att många arter samsas på liten yta eftersom ingen art konkurrerar ut de andra. En kvadratmeter ängsmark kan rymma upp till 50 olika växter.

Naturbetesmarken är efter ängen odlingslandskapets artrikaste och arttätaste biotop. I naturbetesmarken kan man hitta 20-30 arter av blommor och gräs per kvadratmeter. Betet hindrar att en växtart kan ta överhanden. Den rika floran lockar till sig många insekter och fåglar. I betesmarken finns också många dynglevande skalbaggar och flugor.

Hellre mångfald än enfald

Att skydda minsta skalbagge och varje oan-senligt gräs kan verka onödigt för vissa män-niskor. Men finns flera skäl till att bevara mångfalden.

Mångfalden är vår livförsäkring. Många ar-ter används av oss människor för att ge oss föda, mediciner, industriråvaror osv. Vi har en direkt ekonomisk nytta av arterna. En annan nytta är den s k indirekt ekonomiska nyttan. Arterna gör att ekosystemen fungerar. De producerar den luft vi behöver, renar vatt-net, bryter ner döda växter och djur, osv. sk ekosystemtjänster. En rik biologisk mångfald är en förutsättning för att ekosystemen skall fungera. Naturen blir helt enkelt tåligare, nå-got som gynnar oss människor som ju lever av de tjänster och produkter som naturen ger.

Ytterligare skäl är etiska och estetiska. Alla arter har rätt att finnas till. Vi har inte heller rätt att ta ifrån kommande generationer män-niskor de många arter som kan vara till nytta och nöje i framtiden. Estetiska skäl gäller att de flesta vill njuta av vackra djur och växter och vara ute i ett varierat landskap för rekrea-tion och friluftsliv.

Hur mår mångfalden?

Mångfalden i odlingslandskapet är hotad. Artdatabanken sammanställer regelbundet en beskrivning över hur Sveriges arter mår, en s k rödlista. Enligt den senaste rödlistan har tillståndet blivit något sämre i odlingsland-skapet. Fjärilar och vilda bin har drabbats av bristen på blommande ängar.

Nära hälften av Sveriges rödlistade arter är knutna till odlingslandskapet. En tredjedel av alla rödlistade fågelarter häckar eller nyttjar någon av odlingslandskapets många miljöer. Många däggdjur, särskilt fladdermöss, lever i det av bonden präglade landskapet.. Dess-utom hör en stor del av de rödlistade lavarna, stora svamparna och mossorna hemma i det brukade landskapet. Hela 126 arter i odlings-landskapet betraktas idag som försvunna från Sverige!

Jordbrukets historia

Det bofasta åkerbruket kom till när vädret blev kallare under järnåldern (ca 500 f Kr). Djuren stallades in under vintern och deras gödsel spreds på åkrarna. För att få vinterfoder till djuren infördes ängsbruket och hamlingen, det vill säga lövtakten.

Vid vikingatidens början (800-talet) föddes det svenska bysamhället där varje familj hade sin del av de inhägnade inägorna, av vilka åkrarna var en del. Foder till djuren hämtades från ängarna som ofta låg på marker längre ifrån byn. Eftersom man inte tillförde någon näring till ängs- och betesmarkerna utarmades de successivt. Detta, tillsammans med skörde-teknikerna och betet, ledde så småningom till att allt fler växter och djur hittade sina livsmiljöer i ängarna och betesmarkerna.

Först i slutet av 1700-talet fick helt nya produktionsätt genomslag och de hade stor inverkan på landskapet. Man började odla upp många slätterängar och dika ut fuktig mark och sjöar, för att få mer åkermark att kunna föda en växande befolkning med. Vallodlingen blev vanlig och ersatte många slätterängar.

Efter andra världskriget skedde nästa stora förändring. Jordbruket började mekaniseras och bli mer storskaligt. Handeltgödsel och kemiska bekämpningsmedel började dessutom användas i stor skala. Detta har stor inverkan på den biologisk mångfalden.

Stort och effektivt

Den förändring som jordbruket har genomgått under de senaste femtio åren är mycket snabb och kraftig. Särskilt under 1960- och 70-talen genomgick jordbruket en strukturrationalisering, som på många sätt fortsätter än idag.

Jordbruket styrdes mot att producera allt mer på samma yta och få djuren att ge högre avkastning. Gårdarna blev allt större och mer specialiserade. Åkrarna blev större och gjordes mer lättillgängliga. Öppna diken lades igen. Åkerholmar, gärdesgårdar och andra landskapselement röjdes bort. Skog planterades på åkrarna. Dåvarande politik både tillät och uppmuntrade detta.

Företagen uppmanades också att inrikta sig på antingen växtodling eller djurhållning. Konstgödsel var relativt billigt och gården behövde inte längre ha djur för att förse åkrarna med näring. Vissa delar av Sverige började producera foder till djur i andra regioner, som i sin tur fick problem med för höga djurkoncentrationer. Gårdarna har inte längre tillräckligt med areal för att sprida stallgödseln och riskerna för läckage av växtnäring till omgivande vatten ökar, vilket bidrar till övergödning av haven.

Konstgödningen möjliggör också ensidig växtodling, främst spannmålsodling. Detta ökar problemen med växtsjukdomar, t ex svampangrepp, ogräs och insektsskador. För att få bukt med detta ökar användningen av kemiska bekämpningsmedel. Att spruta och gödsla hårt för att få höga skördar har ansetts vara det moderna och rätta under denna tid, både i Sverige och i övriga Europa. Först nu på senare tid har detta börjat ifrågasättas

Resultatet blev färre växter och djur i odlingslandskapet, ett mindre varierat landskap, igenväxning av åker och betesmarker i många skogs- och mellanbygder, rester av bekämpningsmedel i miljön och maten, föroreningar i marken och vattnen, färre lantraser av våra husdjur och allt färre jordbruksföretag.

Levande lantbruk ska löna sig

Utan ett levande jordbruk med betande djur och aktiva bönder är det svårt att gynna odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Detta förutsätter i sin tur ett lönsamt jordbruk. Om inte bonden kan ta ut tillräcklig lön får vi inte några levande lantbruk i Sverige. Flera studier visar att kostnaden för produktionen fortsätter att öka medan ersättningen till bonden för det han/hon levererar fortsätter att sjunka. Gapet har vidgats mer i Sverige än i andra europeiska länder.

Sverige producerar allt mindre nötkött, gris-kött och ägg, medan produktionen av fågelkött ökar. Mängden mjölk är ungefär samma men produceras av färre kor. Lönsamheten i olika produktionsgrenar varierar kraftigt. Importen av kött har ökat och det drabbar många företag som håller djur. Växtodling har lönat sig bättre men den trenden ser ut att vända, beroende på världsmarknadspriset.

Den enskilde företagaren påverkas av efterfrågan, kostnader för arbetskraft, tillgång till kompetent personal, markpriser, gårdspriser och kreditmöjligheter.

Ond cirkel

Jordbruket är beroende av att det finns en svensk livsmedelsindustri som köper deras råvaror. Vartefter kvaliteten på importerade råvaror blir bättre och priserna är lägre än de svenska kommer allt fler livsmedelsindustrier att mer och mer börja köpa de importerade råvarorna.

Försämringar på marknaden, och därmed mindre råvaruleveranser från jordbruket leder till minskad beläggning och pressad ekonomi inom förädlingsindustrin.

Det framtvingar strukturrationaliseringar och nedläggningar, vilket i sin tur medför försämrade avsättningsmöjligheter och längre transporter för jordbruksnäringen. Det blir alltså svårare att ha ett levande lantbruk med betande djur, varierade växtföljder och människor som kan vårda landskapet.

Färre bönder

Få unga människor vill bli lantbrukare idag. I många europeiska länder är de flesta jordbrukare över 55 år. Nyrekryteringen är svag och försvåras givetvis av den dåliga lönsamheten. Men det är inte enbart lönsamheten som avgör ungdomars intresse för lantbruksyrket. Många tvekar inför att vara bundna av djur och årstider, att inte ha vanliga arbetstider och att i så hög grad arbeta ensam. Arbetet är dessutom ofta tungt och bedrivs många gånger i omoderna lokaler.

En annan aspekt på jordbrukets möjligheter att överleva och utvecklas är den enskilde lantbrukarens förmåga att gå in i nya roller. Sedan lång tid har jordbrukaren uppfattats som främst en råvaruproducent. En lantbrukares framgång har inte sällan mätts i antal ton skördat vete eller kilo mjölk per ko och år. Idag börjar istället frågor som resurshushållning, långsiktighet, naturvårdstjänster o dyl vinna mark. I grund och botten handlar det om en ny företagaridentitet. Att producera landskap, vissa arter, upplevelser eller liknande måste ses som en produkt som man kan få betalt för. I dagsläget finns inte en fungerande marknad för denna typ av tjänster. Statens inblandning behövs troligen under överskådlig framtid och betalning måste utgå i form av ersättning för kollektiva nyttigheter.

Politik påverkar

Politiken spelar en stor roll för de stora förändringarna i jordbruket, även om teknikutvecklingen och rationaliseringen i samhället, andra politikområden och handelns utveckling naturligtvis också påverkar.

Under efterkrigstiden utmärktes den svenska jordbrukspolitiken av höga tullar mot omvärlden och fasta priser för lantbruket, vilka avgjordes genom årliga förhandlingar mellan lantbruket och regeringen. Detta förändrades i ett slag genom 1990 års politiska beslut som innebar en avreglering av jordbruket. Svenskt jordbruk skulle utsättas för konkurrens och spela på världsmarknadens villkor. Men i praktiken genomfördes inte beslutet fullt ut eftersom Sverige ansökte om medlemskap i Europeiska Unionen, som har en mycket reglerad jordbrukspolitik.

Föråldrad EU-politik

EU:s jordbrukspolitik har genom åren utsatts för omfattande kritik, såväl vad det gäller effekter på miljön som för utvecklingen av u-landsjordbruket. Från början (1957) var jordbrukspolitiken inriktad på att öka produktiviteten, ge lantbruket skälig inkomst och trygga livsmedelsförsörjningen. Detta var på många sätt en begriplig politik för ett Europa som var sönderslaget av andra världskriget. Politiken har dock inte hängt med i förändringarna i omvärlden och en radikal omställning genomfördes först 2005.

EU:s nya jordbruksreform

Tidigare har lantbrukarna fått EU-bidrag baserat på hur stora arealer de brukat och på vilka djur eller grödor de producerat. Tanken med den nya reformen (halvtidsreformen, Mid Term Review, MTR) är att jordbruket ska kunna producera det konsumenterna efterfrågar. Därför är det nya stödet inte längre kopplat till vad man odlar, om det tex är spannmål eller raps, eller om man har kor eller grisar. Genom frikopplingen ska jordbruket kunna anpassa sig till marknadens villkor. Stödet som nu utgår från EU är i stället grundat på hur mycket mark gårdarna brukat tidigare. Det enda som krävs är att marken fortfarande är i drift eller är möjlig att sättas i drift igen.

Dessutom används ca 15 % av EU:s samlade jordbrukspolitiska medel, till det s k miljö- och landsbygdsprogrammet. Bonden kan få ersättning för att t ex beta hagar, slå ängar, odla ekologiskt och vårda gärdesgårdar och gamla träen.

Stjälp eller hjälp

Det måste vara möjligt för jordbruket att både producera bra livsmedel och bevara och utveckla biologisk mångfald och ett varierat landskap. Frågan är om halvtidsreformen ökar möjligheterna för detta eller ej. Det beror helt på efterfrågan. Om marknaden fortsätter att fokusera på lågpris istället för kvalitet lär reformen snarare stjälp än hjälpa odlingslandskapets hotade arter.

Hoppet står då till miljö- och landsbygdsprogrammet. Men om jakten på lågpris fortsätter kommer denna lilla del av politiken troligen inte förmå att väga upp de negativa effekterna.

Rädda livet på landet!

För att återskapa goda livsmiljöer för många arter måste jordbruket förändras. Växtföljderna måste bli mer varierade. Spannmålsodlingen måste blandas upp med vallodling, betor, oljeväxter och andra grödor. Diken, åkerholmar, gärdesgårdar och annat måste återskapas och vårdas. Användningen av kemiska bekämpningsmedel måste minska så att fler ogräs och insekter överlever och fåglarna får mer mat. Brukningsmetoderna måste anpassas så att t ex sånglärkan kan häcka i lugn och ro. Fler betande djur behövs ute i hagarna. Ängarna måste slå.

Vad kan vi göra för att gynna odlingslandskapet? Det finns inte en åtgärd som löser problemet utan förändringar krävs på en rad områden.

Jordbrukspolitiken måste inriktas på att ersätta lantbruket för de miljö-, djuromsorgs och kvalitetsfördelar det producerar. Ett steg på vägen är att öka omfattningen EU:s miljö- och landsbygdsprogram på bekostnad av de frikopplade stöden.

Ökad ekologisk produktion är ytterligare ett steg. Ekologisk produktion gynnar biologisk mångfald, särskilt den som hör hemma på åkern. Kemiska bekämpningsmedel är inte tillåtna i ekologisk produktion så det finns mer ogräs och fler insekter för fåglar att äta. Ekologisk produktion ger också ett mer varierat landskap eftersom växtföljderna är bättre och man har både växtodling och djur på samma gård. Djur måste också vara ute och beta.

Livsmedelsindustrin och handeln måste dra sitt strå till stacken för att uppfylla miljökvalitetsmålet "Ett rikt odlingslandskap" och köpa svenska råvaror med kvalitetsförtecken. Enskilda handlare måste kunna saluföra när odlade produkter.

Vi konsumenter kan trycka på livsmedelsindustrin och handeln genom att

- köpa svenska kvalitetsprodukter, helst ekologiska
- köpa kött från svenska betande djur (lamm och nöt) istället för kyckling och gris
- kräva att få veta hur och var maten är producerad

Man kan också göra en aktiv insats för odlingslandskapet genom att

- slå en äng
- hyra ett betesdjur;
- starta en betesförening i bygden där du bor;
- bli medlem i SNF, som jobbar för att förändra jordbrukspolitiken i Sverige och EU och för att konsumenten ska kunna välja kvalitetsvaror i butiken.

Referenser

Faktaserie om biologisk mångfald hos Jordbruksverket
<http://www.sjv.se/blanketterochtrycksaker.4.7502f61001ea08a0c7fff104687.html?category=BIOMANG#BMW%20Catalog%20menu>

Miljökvalitetsmålet "Ett rikt odlingslandskap", Naturvårdsverket
http://miljomal.nu/om_miljomalen/miljomalen/mal13.php

Kolla Faktamaterialet till kampanjen för källa till antal BM i landskapet

"Jordbruk - på rätt väg?", Rapport, SNF 2000;

"Bygg ett rikare jordbruk"; SNF 2004
<http://www.snf.se/verksamhet/jordbruk/bygg-lantbruk-intro.htm>

"Jordbrukspolitik och internationell solidaritet;
- förslag till slutsatser av dialogen mellan LRF, Svenska kyrkan och SNF" PM,
2005-08-29

"Merkostnader och mervärden i svenskt jordbruk", Jordbruksverket,
rapport 2005:3

"Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn 1992 – 2003", Jordbruksverket,
2004, Jo 45 SM 0402
http://www.sjv.se/download/SJV/%c4mnesomr%e5den/Statistik%2C+fakta/Jordbrukets+ekonomi/JO45/JO45SM0402 JO45SM0402_ikortadrag.htm.